

بینش اسلامی و پدیده‌های جغرافیایی (۵)

بنیان وقف و پدیده‌های جغرافیایی
از دیرباز اندیشه «وقف کردن» مال و ملک و مصرف درآمد آن در یک
کار عمرانی و یا یک اندیشه نیکوکاری امری شناخته شده بوده است. با سعه
صدری که در بینش اسلامی از جهات گوناگون نهفته است؛ وقف
به منزله یکی از وجوه فقهی، سرچشمه و زمینه‌ساز و علت وجودی بسیاری از
مظاهر جغرافیایی چون: مساجد، تکایا، دانشگاهها، بیمارستانها، رصدخانهها،
خانقاهها، زاویهها، رباطها، کاروانسراها، حمامها، آب‌انبارها، قناتها، پلها و
سایر مؤسسات خیریه اجتماعی در سراسر کشورهای اسلامی شده است.
وقف عبارت است از این که عین ملک و مالی از طرف مالک آن حبس
گردد، به طریقی که هرگز فروخته و یا گرو گذارده نشود و سود و بهره آن
در راه خدا موافق نظر واقف به مصارف خیریه برسد^۱.

در طول دوره اسلامی در سراسر سرزمینهای اسلامی، از پیرینه تا ماوراء
شبه قاره هند، بسیاری از مناظر و مظاهر جغرافیایی دست پرورده انسان، در

۱ - دکتر علی اکبر شهابی، تاریخچه وقف در اسلام، نشریه شماره ۱۴ اداره

پیوند با اندیشه وقف پدیدار شده است. در واقع نهاد و اندیشه وقف هم به تأمین اعتبار و سرمایه لازم برای احداث و ایجاد مظهری جغرافیایی - چمخرد و محدود چون پل یا آب انباری، چه کلان و گسترده چون شهرکی نظیر ربع رشیدی یا شنب غازان خان^۲ و رصدخانه مراغه^۳ - وهم طراحی کلی و به عبارتی دیگر، برنامه ریزی اشراف داشته است.

در جای جای سلسله مقالات پیشین^۴، اشاراتی فراوان به مناظری که در پرتو بینش اسلامی وقف: چون مدارس نظامیه^۵، مدارس نورالدین زنگی^۶ بیمارستان عضدی شیراز و بغداد و بیمارستان قلاوون مصر، رصدخانه مراغه، کتابخانه‌ها و... پدید آمده است؛ اشاره کرده‌ایم. نظیر این آثار آن قدر گسترده و فراوان است که تهیه فهرست جامع و کاملی از آن، اگر محال نباشد؛ بسی دشوار می‌نماید. درجایی ندیده‌ایم که کل آثار وقفی اسلامی را فهرست کرده باشند که البته چنین اهمی - یا تهیه چنین فرهنگی - یسی ارجمند و درخور ستایش خواهد بود.

نکته درخور یادآوری این که در پرتو بینش اسلامی، پاره‌ای از نهادهای مذهبی در طی قرون به چنان پایه‌ای از شخصیت حقوقی و معنوی می‌رسند که خود به صورت کانونی گسترده از انواع موقوفه‌ها در زمینه‌های

۲ - رك به محمد مهدی بروشکی، بررسی روش اداری و آموزشی ربع رشیدی، ص ۴۶ و ۷۲.

۳ - رك به دکتر پرویز ورجاوند، کاوش رصدخانه مراغه ص ۱۴۸ به بعد.

۴ - رك به مقالات بینش اسلامی و پدیده‌های جغرافیایی، فصلنامه تحقیقات

جغرافیایی

۵ - رك به دکتر نورالله کسایی، مدارس نظامیه، تأثیرات علمی و اجتماعی آن ص ۶۹ به بعد.

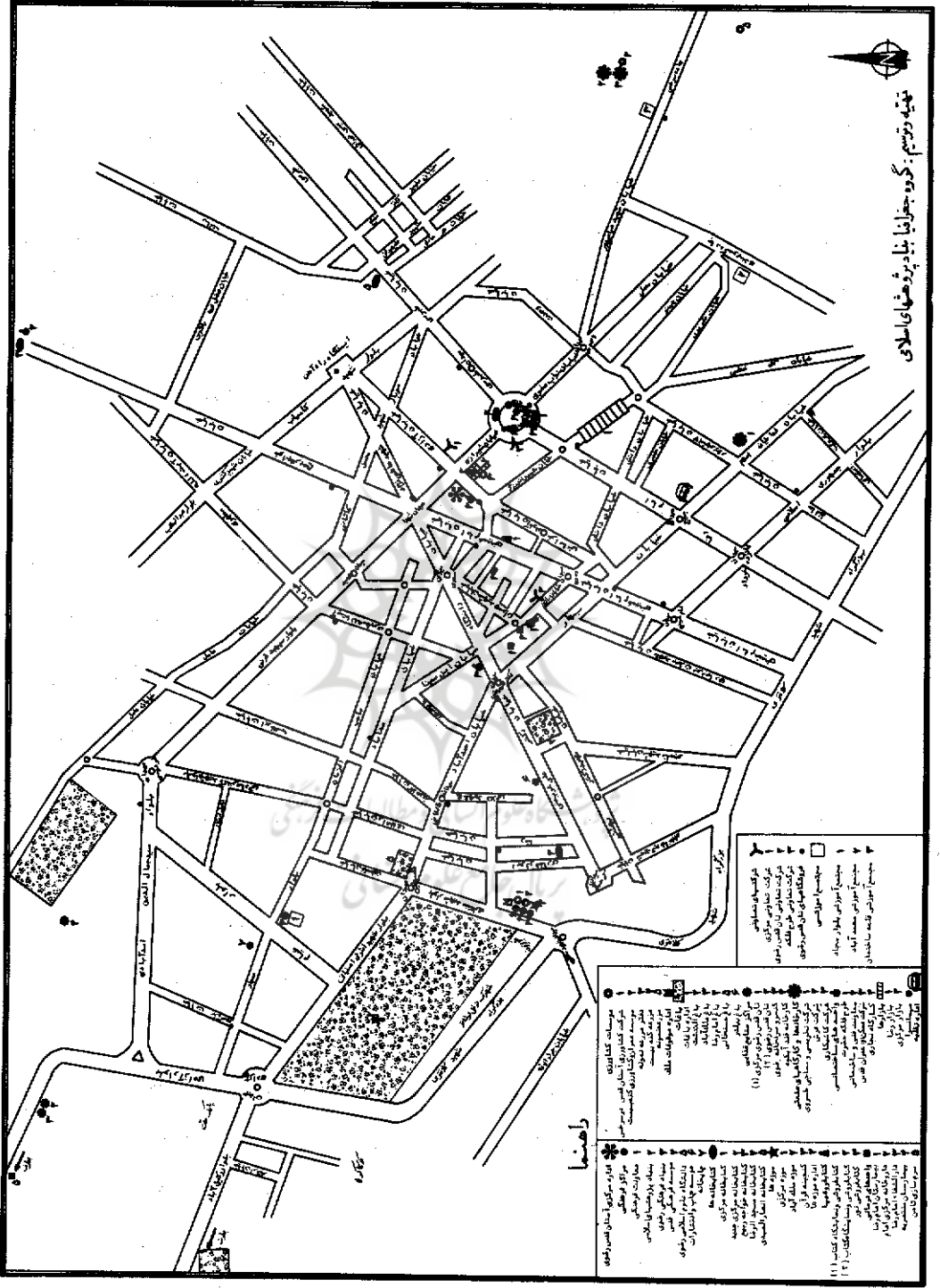
۶ - رك به دکتر احمد شبلی، تاریخ آموزش در اسلام، ترجمه محمدحسین

گوناگون فرهنگی، بهداشتی، اجتماعی و عام‌المنفعه - که به گونه‌ای مظاهر جغرافیایی وسیعی را دربرمی‌گیرد - درمی‌آید. از آن جمله اند حرم حضرت امام رضا (ع) که در پرتو وجود آن انواع مظاهر جغرافیایی نظیر: کتابخانه، مدرسه علمیه، درمانگاه، بیمارستان، رباط، کاروانسرا، زائر سرا، حمام، مراکز فرهنگی و پژوهشی، مراکز انتشاراتی و مؤسسات تولیدی - زراعی و صنعتی - در گستره جغرافیایی مشهد و خراسان و گاه در پاره‌ای از دیگر شهرهای ایران و حتی درزویایی از دیگر شهرهای دنیا؛ بوجود آمده است. از آن جا که برای نشان دادن پیوند وقف و مناظر جغرافیایی بررسی وقفنامه‌ها مدد بسیار تواند کرد، گزیده‌ای از وقفنامه‌های مربوط به حرم حضرت رضا (ع) را نقل می‌کنیم:

الف - قسمتی از وقفنامه مرحوم مادر نادرشاه افشار که در تاریخ اول محرم سال ۱۱۴۵ سهامی از مزرعه دهشک و شهر توس و چندین خانه و دکان در شهر مشهد وقف بر مصارف مختلف از جمله سقاخانه حضرت رضا (ع) شده است.

«... وقف صحیح شرعی نمودند بر مصارف يك باب سقاخانه مبارک که جدیده که حوض مرمری مشمن آنرا بعد از فتح دارالسلطنه هراة صانها الله تعالى عن الآفات نواب فلك جناب عظمت ایاب معظم الیه، به‌عنوان هدیه از آن دیار به‌دربار عرش مدار سلطان کشور ارتضا و مهر سپهر اجتبی نور حدیقه یس و طه و نور حدقه و هل اتی ثانی سبع‌المثانی مصحف پیغمبری و ثامن آیات فرقان و هدایت و رهبری کنگره هشتمین عرش خلافت ... گوهر صدف ارض خراسان ... و نور دیده نبی ... - آورده، در میان بر که صحن مقدس نصب فرمودند که از آب طسرق شاداب و کام جان متمطشان طواف آن روضه عرش مثال از آن سیراب گردد و

تهیه و تنظیم: گروه جغرافیایا بنا برودشها ای اسلای

- ☐ محله صحرایی
- ☐ محله شهری
- ☐ محله کهنه
- ☐ محله باستانی
- ☐ محله جدید
- ☐ محله باغچه
- ☐ محله بازار
- ☐ محله مسجد
- ☐ محله مدرسه
- ☐ محله حمام
- ☐ محله آبگرم
- ☐ محله آب سرد
- ☐ محله آب شیرین
- ☐ محله آب شور
- ☐ محله آب گداز
- ☐ محله آب قلیا
- ☐ محله آب کبریت
- ☐ محله آب گدازگرم
- ☐ محله آب کبریتگرم
- ☐ محله آب گداز سرد
- ☐ محله آب کبریت سرد

- 1. محله کهنه
- 2. محله باستانی
- 3. محله جدید
- 4. محله بازار
- 5. محله مسجد
- 6. محله مدرسه
- 7. محله حمام
- 8. محله آبگرم
- 9. محله آب سرد
- 10. محله آب شیرین
- 11. محله آب شور
- 12. محله آب گداز
- 13. محله آب قلیا
- 14. محله آب کبریت
- 15. محله آب گدازگرم
- 16. محله آب کبریتگرم
- 17. محله آب گداز سرد
- 18. محله آب کبریت سرد
- 19. محله آب گداز سرد
- 20. محله آب کبریت سرد

یازد

واحدهای تابع استان قدس رضوی در شهرستان

بر مصارف مقبره رفیعه مسطوره فوق و مقبره جناب فردوس مآب
مرحمت و غفران پناه‌ارم آرامگاه با با علی بیک و بر مزار کثیر الفیض
والدین خود واقع در صحن مبارک در قرب پنجره فولادی که از
بابت موقوفات مزبوره هر ساله مبلغ چهارده تومان تبریزی در
وجه دونفر به تفصیل ذیل مقرر باشد که در سقاخانه حوض مرمر
مزبور به امر سقایی اشتغال نمایند و در پنج ماه مدت گرمی هوا
هر یوم مقدار سی من یخ ابتیاع شود که در سقاخانه مزبور مصرف
نماید و هر شب مقدار پنج استار گذاخته به مصرف روشنایی
آنجا دهند و هر ساله مبلغ شش تومان در ایام عاشورا و عرق
بیدمشک و تخم ریحان ابتیاع و در آن جا شربت نموده به زوار و
مترددین قسمت نمایند و هر ساله مبلغ شانزده تومان تبریزی موجب
به چهار نفر سقای رایبه کش از قرار نفری چهار تومان داده شود
که با چهار رأس استرمع رایبه که به ایشان سپرده شده همه روزه
از حوض آب انبار واقع در بابا قدرت که از موقوفات سرکار
فیض آثار و حسب الاستمرار همواره مباشرین مهام آن سرکار آن
را جهت شرب مترددین و زوار از آب طرق به مقتضای صورت
وقفش مشروب می‌سازند، کام این حوض مرمر کوثر نظیر را
سیراب نمایند و تعمیر شکست و ریخت و لایروبی آب انبار مزبور
و عوض استرها و رایبه‌ها را هر گاه تلف و بر طرف شود با مایحتاج
آنها از علیق و غیره از حاصل اوقاف مزبوره تنخواه دهند و هر ساله
مبلغ پنجاه و یک تومان تبریزی جهت رونق و انتظام مقبره رفیعه
مزبوره به موجب ذیل در وجه خدمه قبه آن مقبره علیا و باغبانان
فضای آن عمارت خلد صفا و مؤذنین و حفاظ که به گفین اذان و
خواندن مناجات در مواقیت ...» .

دقت بیشتر می نمود و در عرصه نوسان همپایه ها بر یکدیگر در معرض همگامی بود و از این جهت در این بین تفاوت
زیاد با سایر بلاد است و در این مناطق در جهت غرب از جنوب شرقی از حدیقه کوهسار تا شمال غربی از شمال غربی از حدیقه کوهسار
در بهی که در جهت شرق شیب داشت و در بعضی نقاط در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت

مستطابق با شیب زمین در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت
و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت و در این مناطق در جهت غرب شیب داشت

ملاحظه می‌شود که وقفنامه نادر عالیخان «نادرشاه» ناظر بر: احداث سقاخانه‌ای در حرم حضرت رضا (ع)، تأمین آب آن در طول سال، خنک‌نگهداشتن آن در ماههای گرم، پذیرایی زوّار به‌شریت در ماههای مخصوص، و تعمیر آب‌انباری است که از آب آن سقانه را پر می‌کنند و... و در يك کلمه ایجاد و حفظ يك اثر یا پدیده جغرافیایی.

ب - قسمتی از وقفنامه مرحوم خواجه علاءالدین خوafi که در تاریخ دهم جمادی‌الثانی ۹۳۳ ق. سهامی از مزرعه احمدآباد تربت‌حیدریه را وقف بر ساختمان رباطی برای آسایش مسافران و زوار حرم حضرت رضا (ع) نموده است.

... جناب خواجه مشارالیه وقف کرد و تصدق نمود از خالص املاك و اطیب اموال خود در حالت صحت بدن و کمال عقل و نفود تصرفات شرعیه فی ماله و علیه آنچه حق ملك متصرفی شرعی آن بود تا زمان این وقف کردن خالیا عن حق الغیر ولا یمنع جواز الوقف ولزومه هجده سهم ونیم آب از جمله بیست سهم از مزرعه مشهوره احمدآباد من محال بالآخواف عن توابع ناحیه سنجان زاوه و محدود بحدود اربعه شرقاً متصل برودخانه سنجان مز کور غرباً متصل باراضی قریه سیوکی که یکی از جمله املاك آن خواجه قطب‌الدین ابن خواجه شیخ احمد سیوکی است و شمالاً متصل بمزرعه نباتی متروکه ملا شمس‌الدین محمد ابن خواجه شیخ احمد سیوکی و بعضی لشارع عام و جنوبی متصل باراضی شیخ که متصرفی جناب سلطان ابواسحق بن جناب مرحوم سلطان بایزید لنجانست و بعضی رودخانه بر زوار آستان ملایک پاسبان حضرت سلطان ممالک ولایتی سالک هذا به‌بضعه مطهره ...

... وقفاً صحیحاً صریحاً شرعاً ملیاً و صدقه جاریه حیث
لا بیاع ولا یوهب ولا یرهن ولا یجری علیه شیء من سوا ینب
الملکیه الی ان یرث الله الارض من علیها وهو خیر الوارثین واقف
مز کور متولی صحیح شرعی خود کردانید از قبل خود جناب
رفعت مآب سعادت لآب الذی هو متصف بصفات صلاح و سداد
خواجه محتشم بن جناب مرحوم مغفور خواجه محمد بردسکی
را مادام فی قید الحیوة و بعده اولاده و بعد از ان اولاد او بطنا
بعد بطن و نسلا بعد نسل مقرر آنکه هر کس از اولاد متولی مز کور
را اصلاح و اورع و اتقی بوده متصدی تولیه شود و شرط کرد که
حاصل آنرا اولاد صرف تعمیر رقبه موقوفه نمایند و بعد از آن
خمس جهة حق التولیه خود بردارد و آنچه فاضل آید در مزرعه
کلغری از بلوک رخ عن ولایت نیشابور رباطی بنا کنند از خشت
پخته که اساس و بنای آن از سنگ باشد طول رباط مز کور چهل
زرع و عرض او سی زرع مشتمل بر خانها و صفه‌ها متقابل یکدیگر
شمالی و جنوبی و طویله که مسافران و سالکان شبیل را مأمن و
مسکن بوده باشد که اگر مستعجل در آنجا در آید نزول از ارتجالش
خوشر آید و بعد آنچه از اتمام رباط مز کور فاضل آید ثلث
بفرش و روشنایی روزه متبر که صرف نماید و ثلث جهه حفاظ و
موالی که صبح و شام در روزه متبر که بتلاوت کلام ملک علام
اشتغال داشته باشند صرف نمایند . ثلث باقی جهه مرمت و عمارت
مسافران که عزیمت طواف آن روزه متبر که نموده باشند و ذهاباً
رجائاً و فرش و روشنایی بمحافظت او و بکشادن و بستن درب
رباط مز کور قیام کند مصروف سازد بروجهی که رأی متولی
تقاضا کند ...

ج - قسمتی از وقفنامه امیر حسین خان شجاع الدوله ، در تاریخ ذیقعدہ ۱۳۰۶ ق، که تمامی یک رشته قنات و قلعه خواجه جراح و اراضی و صحاری و باغات و اشجار مربوط به آن از بلوک چناران را جهت صرف دوا و غذا و لباس مریضهای دارالشفاء و بنای حمام وقف کرده است .

«... فخر الکبراء الکرام معتمد دربار سپهر احتشام قواماً للعز والاجلال نظاماً للمجد والاقبال ... امیر حسین خان شجاع الدوله العلیه امیر تومان ایلیخانی مملکتی خراسان حکمران ایل جلیل زعفرانلو و ولایت قوچان ... وقف موبد و حبس مخلد فرمودند بر مریضخانه مبارکه سرکار فیض آثار نقطه هرگز ولایت آفتاب برج هدایت شمس الشموس و انیس النفوس الرقاد علی الارض الطوس امام الهمام علی بن موسی الرضا... همگی و تمامی یک رشته قنات موسوم به خواجه جراح را از مجری المیاء و اراضی و صحاری و باغات و اشجار و خیابانها با قلعه شش دانگی ساخته و پرداخته و تمام بیوتات و حمام و غیره ... از بلوک چناران که ... منافع باغات و زراعت و اشجار از صیفی و شتوی هر چه شاید و آنچه برآید صرف دوا و غذا و لباس و بستر مرضای دارالشفای مبارکه ... گردیده و هر گاه زیادتی داشته باشد ... حمام محقری بنا بگذارند که مرضای ممنوعه از حمامات عامه را که به ناخوشی سوء مبتلایند، بدان جا شست و شو شوند ...» .

د - قسمتی از وقفنامه خانم احترام السلطنه قهرمان، در تاریخ ۱۳ دیماه ۱۳۲۳ هجری شمسی ، که املاکی را جهت هزینه‌های جاری و عمرانی بخش زنان بیمارستان منتصر به مشهد وقف کرده است .

در این زمانه که در دنیا است هر یک از خود صغر و بزرگی و غیره را از یک جهت نگاه می دارند بر ایشان مذهب است و تابع هر یک از این مذاهب
 از وضع خارج از این راه و علی بن ابی طالب و مدینه و شیخ التلمیذ و شیخ انصار و با سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا
 است و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا
 که در این زمانه که در دنیا است هر یک از خود صغر و بزرگی و غیره را از یک جهت نگاه می دارند بر ایشان مذهب است و تابع هر یک از این مذاهب
 از وضع خارج از این راه و علی بن ابی طالب و مدینه و شیخ التلمیذ و شیخ انصار و با سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا
 است و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا
 که در این زمانه که در دنیا است هر یک از خود صغر و بزرگی و غیره را از یک جهت نگاه می دارند بر ایشان مذهب است و تابع هر یک از این مذاهب
 از وضع خارج از این راه و علی بن ابی طالب و مدینه و شیخ التلمیذ و شیخ انصار و با سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا
 است و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا و سید محمد بن زکریا

«... حاجیه شاهزاده خانم احترام السلطنه قهرمان... در حال صحت بدن... وقف موبد شرعی و حبس مخلد نمودند تمامت پنج سهم مشاع از مدار پانزده سهم قنات و مزرعه شوراب... به انضمام يك سهم مشاع... به انضمام شش دانگ قنات و مزرعه بائره تك سفید واقع در دهستان برکال کاشمر... بر قسمت زنانه مریضخانه منتصر به واقع در بخش يك مشهد که همساله عوائد و منافع آنها بعد از وضع مخارج لازمه آبادی و عمرانی آنها... به مصرف مخارج لازمه قسمت زنانه بیمارستان فوق الذکر برسد...».

نمونه‌های یادشده، مؤید این باور است که بنیان وقف به روشنی عات وجودی *Raison d'être* بسیاری از پدیده‌های جغرافیایی است که با هدفهای مشخص در خدمت جامعه و مردم قرار می‌گیرد. در ضمن به این نکته ره می‌بریم که بینش اسلامی وقف نه تنها بهره‌برداری از دارائیه‌ها و املاک موقوفه را در زمان حیات واقف، در راه اهداف خاصی - که گاه و بی‌گاه دارای مظهر خارجی و جغرافیایی می‌باشد - تأمین می‌کند؛ بلکه سودمندیهای اجتماعی و همگانی موقوفات، در پناه قوانین مربوط شرعی و عرفی، سالها پس از بنیان گذاران تداوم می‌یابد.

چنین واقعیتی با چهره‌های گوناگون در سراسر سرزمینهای اسلامی تا زمانی که دولتهای آنها از استقلال سیاسی و فکری نسبی برخوردار بودند به صورتی چشمگیر پدیدار بود. بسیاری از بناهای عام‌المنفعه و اجتماعی بزرگ در الجزایر، مصر، شبه جزیره آناتولی، خاور میانه، فلات ایران، افغانستان، ماوراءالنهر، شبه‌قاره هند و... تا زمانهای نزدیک به ما مولود نهاد وقف بودند. ولی پس از استیلای تدریجی فرهنگ غربی به اراده سلطه‌گران خارجی و نفوذ و رواج شیوه تفکر اروپایی در نظام اداری و فرهنگی

وقضایی کشورهای اسلامی و بی‌اعتقادی افراد جوامع اسلامی نسبت به حکام و مدیران سیاسی - اداری خود با بینش وقف سازندگی و تحرك قبلی خود را در حد وسیعی از دست داد. در عین حال به سبب اعتقاد مردم نسبت به دین و مقدسات مذهبی، ریشه این اندیشه به کل نخشکید. افرادی معتقد و نیک - اندیش جای جای با وقف اموال و املاک خود گامهایی در عمران و آبادی مکانهای مذهبی یا بخشی از محیط جغرافیایی مورد علاقه خود بر می‌داشتند که از آن جمله است موقوفات حاج شفیع ابریشمی اهل زنجان^۷ به هدفهای احداث قنات برای آب مصرفی شهر، ایجاد مریضخانه، تأسیس دبستان، ساختن پل، تهیه لباس برای دانش‌آموزان بی‌بضاعت و...

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در ایران، زمینه‌مناسبی برای شکوفایی مجدد این اندیشه فراهم آمد، چنان‌که در حوزه یزد و کرمان و رفسنجان و سیرجان، افراد خیر و نیکوکاری املاک و مزارع و قناتهایی را برای احداث بیمارستان، هنرستان، مدرسه حرفه‌ای، کتابخانه و موزه وقف کرده‌اند. هم‌اکنون در رفسنجان کتابخانه مرتضوی، هنرستان... بیمارستان رضاآباد، بیمارستان جهان‌آباد؛ در سیرجان بیمارستان امام رضا (ع)، در کرمان کتابخانه هرندی، در یزد کتابخانه مروج از موقوفاتی است که به آستان‌قدس رضوی واگذار شده است و وقفنامه‌های آنها در کتابخانه مرکزی آستان‌قدس رضوی نگهداری می‌شود. برای نمونه تصویر یکی از وقفنامه‌های این دوره ارائه می‌گردد.

بسم الله الرحمن الرحيم

بقره عرض ادرات دلاص بدبار دلاست در ضوی دگ بنض معنوی این حضرت بزرگوار و دهستان قدس منوی این کهن حاج علی اکبر جاتی قدس
تقدیر و مدعیان شش انگلیگانه تولد و تعالیات پیش شاد و ترویج نیک، ثبت شده به پلان موی ۸۴ فرعی از پلان ۴۷ ۵۲
۲۰۴۳۹ شماره

و تقریب بگشتا، واقع در دو چکله زمین همرا افغانی برودستان نیز در تقریری کارخانه را که عبارت از دو مقصد آستان بصلت ۲۵۰ متر پلان جاتی
۹۴۳۹ ذی الحجه ۱۳۸۶ هجری قمری
مقابل پلان موی. تولد و تقبلا ما دام العرا و تعالیات پس از وفات آستان قدس منوی خواهد بود.
مجلس سه تهران

نوه اصل مصارف زیر تربیت تقدم داد ولایت خواهد رسید :

۱. امور فرهنگی و فرهنگی اسلامی.

۲. تأسیساتی در ناگاه آموزشی دورانی.

۳. احداث مدارس ابتدایی، در بهستانی، در استان دورانی.

۴. تأسیساتی در ادرات م.

تفارت در طول حیات اوقات آستان قدس است که به برزی سود مالی دادارگی رخا نه در صورت نیاز انضامی تمام خواهد شد.
واقف متواضع که تقابلت کلی کار کارخانه را تا به برداری به برزی شخصی انجام دهد بی کارخانه را از سایر مالک خود برداشت کند پس
شرح به بره برداری نوه حاصله در حساب شماره یک آستان قدس از کند.

واقف حق التولید بی حساب آستان قدس و تعیین تمام محرم تولد آستان قدس ریافت خواهد داشت. ضمناً واقف بی همین عهد، دخی ترک

خرشده در ادرات تولد محرم آستان قدس منوی را که پس از وفات موصی بکلیه مالک منوال غیر منوال ایشان از اوقات گذشته و برصدار

ذکر شده در برابر آستان قدس منوی.

بعلب توین خدمت

علی اکبر جاتی
محمد خرمجو

فرجام

از شرحی که گذشت درمی‌یابیم که نهاد وقف در پرتو بینش اسلامی بستر شکوفایی نیات واقفین خیرری است که فراوان در قالب ابنیه و تأسیسات اجتماعی و مذهبی تظاهر می‌یابد و بخشی از پدیده‌های جغرافیایی را تشکیل می‌دهد.^{۱۰، ۹}

در واقع اندیشه وقف در طول قرن‌ها به‌عنوان «ابزاری فراگیر در عمران نواحی» - هم تأمین‌کننده اعتبار مورد نیاز عمران، هم تعیین‌کننده هدف عمران و حتی گاه به‌منزله برنامه‌ریز و طراح ناحیه عمرانی - نقش مؤثری در تشکل پدیده‌های جغرافیایی سرزمینهای اسلامی - چه درون شهری و چه برون شهری - ایفاء کرده است؛ و هنوز هم به‌رغم نفوذ فرهنگ اروپایی در سرزمینهای اسلامی از کارآیی نسبی باز نایستاده است.

اگر دولتها و دولت‌مردان سرزمینهای اسلامی به‌واقفان معتقد مسلمان اطمینان دهند که به‌نیات آنها ارج نهاده می‌شود؛ نهاد وقف به‌منزله اهرمی مردمی؛ به‌صورت داوطلبانه و خودجوش در خدمت عمران منطقه قرار می‌گیرد و بستر زایش پدیده‌های جغرافیایی بدیعی خواهد بود.

۹ - رک به مصطفی مؤمنی "ردیابی فرهنگ وحی در ساختار فرهنگی، اقتصادی و کالبدی دوره آغازین شهر دولت آباد ملایر"، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی.
 ۱۰ - رک به مصطفی مؤمنی، مجموعه مقالات جغرافیا (شماره ۳) "جاگاه وقف و وقفنامه"، سمینار بین‌المللی جغرافیای جمهوری اسلامی ایران، اردیبهشت ۱۳۶۴.